

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію
СВЕРТІЛОВОЇ НАТАЛІЇ ВАЛЕРІЇВНИ
«ДИФЕРЕНЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ПЕРЕЖИВАННЯ ОБРАЗИ»

за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Інтерес дисертантки до такого складного феномена як образа слід усіляко вітати, адже вимоги суспільства до стресостійкості, емоційної стабільності, належного рівня самоконтролю, комунікативної компетентності людини є досить високими, і тому необхідність дослідження психологічної природи образи, її структурно-функціональних характеристик стає актуальним науковим завданням.

Чи є зв'язок між образливістю і адаптивністю? У чому полягає специфіка ставлення до себе образливих людей? Наскільки вони себе поважають, розуміють, приймають? Як інтоксиковане образливістю ставлення до себе видозмінює стосунки з оточенням? Чи впливає високий або низький рівень емоційного інтелекту на переживання образи і яким чином? Чому образливі люди бувають агресивними, а агресивні так часто ображаються? Пошуку відповідей на ці та інші важливі запитання і присвячена дисертація Н. В. Свєртілової.

Про наукову новизну дослідження слід сказати окремо. Завдяки проведеному дослідженню збагатилося розуміння психологічної природи такого малодослідженого явища як образа, охарактеризовано компоненти образливості, її типи. Створено систему дослідницьких процедур, розроблено дві діагностичні методики (у співавторстві з науковим керівником), апробація яких здійснена на репрезентативній вибірці. Визначено індивідуально-психологічні особливості людей, схильних до цього переживання, сконструйовано своєрідні профілі, спектри особистісних рис.

У першому розділі привертає увагу порівняльний аналіз розуміння образи у християнстві, ісламі, буддизмі. Переконаливо звучать аргументи на користь доцільності дослідження образи крізь призму свідомості, бо усвідомлення цього процесу відчутно впливає на глибину, інтенсивність, тривалість переживання.

Зацікавлює авторське припущення щодо образливих людей, які живуть переважно в минулому, де з ними вчинили несправедливо, і в майбутньому, де розташовують проєкції своїх нереалістичних очікувань, бажань, домагань. Проведений теоретичний аналіз дав змогу чітко розділити образу і образливість, дати характеристику образливогенних ситуацій, показати специфіку образи як емоції і властивості особистості.

Найбільш цікавим та інформативним у надто великому за обсягом першому розділі виявився підрозділ 1.3.2 «Багаторівнева структура образливості як властивості особистості з позицій континуально-ієрархічного підходу».

Самостійну цінність має другий розділ роботи, який стане у нагоді всім дослідникам, хто наважиться доповнювати психодіагностичний інструментарій власними методиками і процедурами. Н. В. Свєртілова переконливо показує, чому стандартизовані методики не можуть бути використані для дослідження образи, обґрунтовуючи необхідність подальшого науково-методичного пошуку. Далі вона професійно аналізує твори-самозвіти досліджуваних, які дають чимало корисної інформації про емоції ображеної людини, її думки, вчинки, копінги. Емпірично виділяються структурні компоненти образливості, вдало модифікується класична методика Дембо-Рубінштейн.

Особливу увагу приділено створенню тесту-опитувальника (ТОСОБ-1), його апробації, коригуванню, визначенню надійності і валідності. Щоправда, залишається незрозумілим, навіщо у основному тексті роботи представлено його повний текст (4 сторінки) та ключ-дешифратор, тоді як все це зазвичай розміщують у Додатках.

У третьому розділі представлено чимало нових, науково обґрунтованих результатів емпіричного дослідження. Так, наприклад, встановлено, що

образливість не супроводжується асертивністю, впевненістю у собі, позитивним самостваленням, саморозумінням тощо. Образливість знижує здатність до адаптації, гальмує готовність особистості до конструктивних дій. Виявлено, що ціла низка показників емоційного інтелекту (розуміння емоцій, вміння керувати ними, мотивувати себе) не співвідносяться з показниками образливості.

Важливим є встановлений факт взаємозв'язків між образливістю і агресивністю, невротичністю, депресивністю, сором'язливістю, слабкістю «Над-Я», підозрілістю, почуттям провини. Чималий інтерес викликають симптомокомплекси властивостей, отримані завдяки факторному аналізу, та побудована на їхній основі типологія.

Сьогодні, коли якісні методи дослідження стають набагато популярнішими за кількісні навіть у такій традиційно «кількісній» науці, як соціологія, слід всіляко вітати спробу дисертантки сконструювати психологічні портрети яскравих представників кожного з виділених типів (підрозділ 3.4). Адже такий складний феномен, як образливість, навряд чи можна вивчати лише за допомогою кількісних методів, що не передбачають глибоких інтерпретацій.

Тепер про зауваження і побажання.

1. Об'єктом дослідження, на мою думку, є переживання особистістю образи, якщо ми говоримо про процес, чи образа як психологічний феномен, якщо говоримо про явище, а не «психологічні властивості особистості з різними типами переживання образи», як сформульовано у дисертації. Така конкретизація надто наближає об'єкт до предмету дослідження.

2. У теоретичному розділі дисертантка надмірно захоплюється докладними переказами чужих думок, далеко не завжди узагальнюючи їх і висловлюючи власні коментарі чи оцінні судження.

3. В емпіричному розділі слід було більше інтерпретувати отримані дані, висловлюючи припущення про суто психологічні причини встановлених кореляцій.

4. Про не дуже досконалий переклад тексту на українську мову спеціально говорити не буду. Лише про окремі терміни. Не можна сказати про

«ступінь свідомості емоційних переживань», тільки про ступінь усвідомлення. Інакше виходить, що переживання мають свою власну окрему від людини свідомість. «Закритий» тип образливості не можна називати «затиснутим», як пропонує дисертантка, а «замаскований» тип образливості краще не називати «заличкованим», оскільки виникають зовсім інші смисли.

Висловлені зауваження не погіршують позитивного враження, що його справляє ця актуальна робота.

У тексті автореферату та 12 публікаціях викладено основний зміст дисертації, акцентовано ключові ідеї, представлено результати емпіричного дослідження.

Дисертаційна робота «Диференційно-психологічний аналіз переживання образи» є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що за актуальністю, практичною значущістю, емпірично підтвердженими результатами відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його автор Свєртілова Наталія Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор

Т. М. ТИТАРЕНКО

